

פסח ילדות אחד של שאול טשרניחובסקי

פסח הוא החג הפופולרי במכלול יצירת החגים של המשורר * כשנתיים לפני מותו, כתב סיפור ילדים אוטוביוגרפי בשם "איך נשארתי בלי מצות לפסח" (ראו בהמשך) * סיפור זה, שפורסם פעם אחת ויחידה בעיתון בערב פסח תש"ב ומעולם לא כונס בספר

ניצה פרילוק

ומשנכנס אדר למחצית החדש השנה, / יעלו מן הערבה ריחות ערבים, קלילים,
/ ריחות עדינים עדינים, לא ידעום קיץ וחרף, / ריחות ראשוני ראשוני של
העשבים השוטים, / לכריז על פסח ממשמש ובא לבתי ישראל¹.

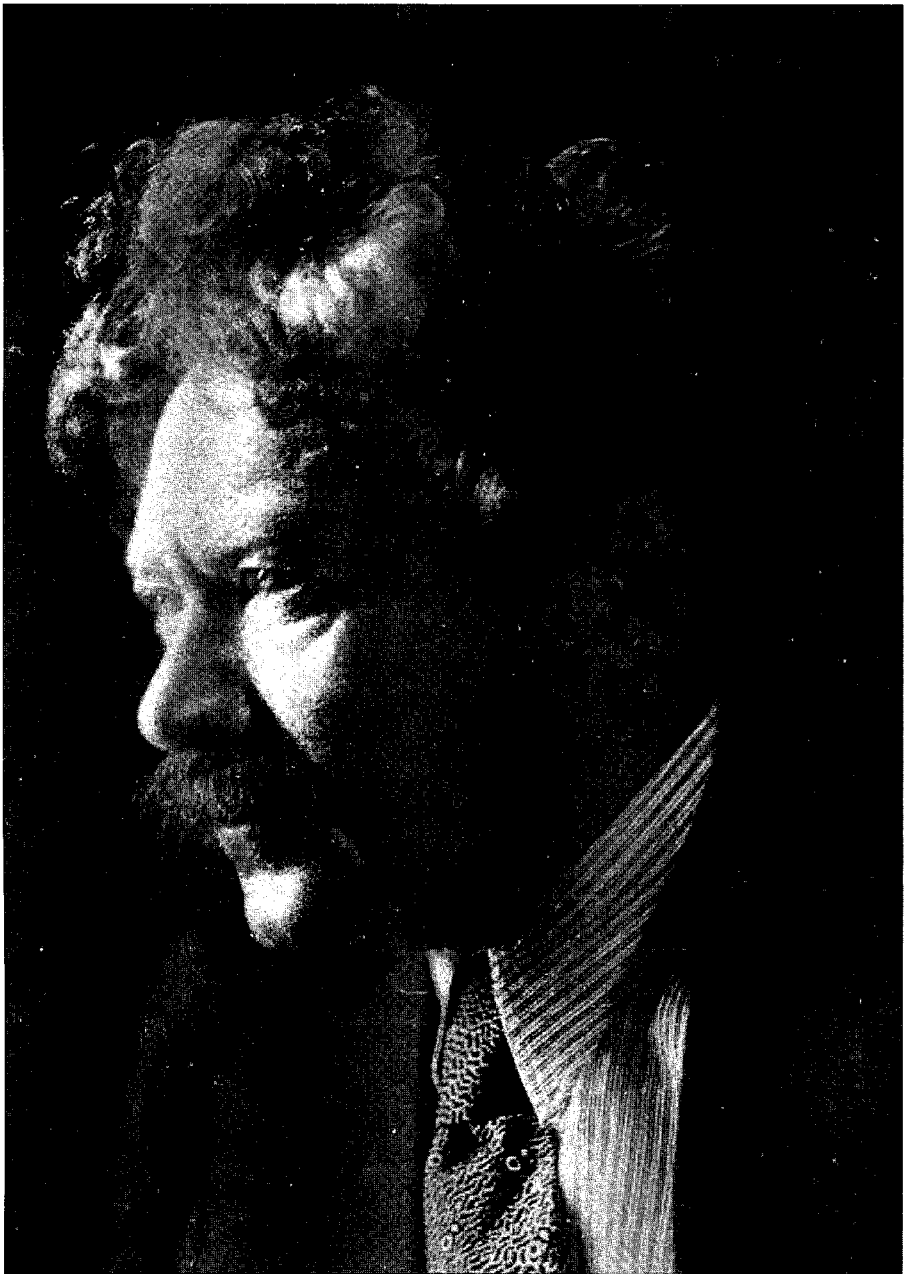
סיפור הילדים "איך נשארתי בלי מצות לפסח" של שאול טשרניחובסקי הודפס פעם אחת ויחידה בעיתון "דבר לילדים", בגיליון ערב פסח תש"ב.² בדומה ליצירות נוספות של טשרניחובסקי, נשאר סיפור זה בדפי העיתון המצהיבים. מעולם לא כונס בספר. עתה, הוא רואה אור לראשונה – מאז הודפס בחייו של טשרניחובסקי, לפני 74 שנים. הסיפור מבוסס על זיכרונות ילדות, והוא חלק מיצירות בנושא חגי ישראל (כ-30 במספר) שכתב טשרניחובסקי בסוגות שונות: שירה ושירים, פואמות וסיפורים למבוגרים וילדים.

לספרות החגים היה מעמד איקוני במוסדות החינוך בארץ. לוח השנה העברי היה השלד והרצף של שנת הלימודים בגנים ובכיתות היסוד בבתי-הספר. בשיעורי "עברית" או "ספרות", קראו, למדו ושיננו שירים וסיפורים על החג הקרב מתוך מקראה, שמתכונתה כרונולוגית כסדר החגים. אף סוגת הדרמה באה על מקומו בהצגות חג, שהעלו הילדים בפני ההורים. בדגם זה חונכו דורות של תלמידים בימי טרום המדינה ובשנותיה הראשונות. הייתה זו מחשבה ציונית-אידיאולוגית של מחנכים ומפתחי תכניות לימודים. החג בנושא לימוד שימש את כור ההיתוך; הציע תשתית משותפת לאוכלוסייה הצעירה של עולים ונותקים, והעשיר את

ניצה פרילוק היא מפתחת תכניות לימודים בספרות ובלשון עברית באוניברסיטת חיפה ובמשרד החינוך. חיברה ספרים ופרסמה עשרות מאמרים בתחום.

הידע והרגש ואת הזיקה למסורת היהודית, ששינתה לא־במעט את פניה בארץ. עיתוני הילדים הצטרפו למהלך. לכל חג הוקדש גיליון שלם, מאויר בידי טובי הציירים בארץ, ומאוחר יותר – לונה בתצלומים.³ אך המצאי של ספרות הילדים הארצישראלית עדיין היה דל. בצו השעה, פעלה "תעשייה" גדולה של כתיבה מואצת, והכותבים הוזמנו להתגייס לשליחות לאומית וחינוכית זו. המגמה לא פסחה על עיתונים למבוגרים, שנהגו לפרסם יצירה ספרותית חדשה בגיליון ערב החג. שאול טשרניחובסקי השתלב לכאורה במסורת כתיבה זו. יצירותיו פורסמו בעיתון בערבי חג ("הארץ", "מאזנים", "דבר לילדים"). אולם הוא הלך בדרכו. הוא התרחק מכתובה די־קטית וממסרים מלאי אור לילדים, ולא עסק באופן ישיר באקטואליזציה של משמעות החג לימינו.⁴ כתיבתו בנושא החגים, רובה ככולה, אוטוביוגרפית. החג הפופולרי ביצירת טשרניחובסקי הוא חג הפסח; מקום ראשון במספר היצירות שנכתבו עליו. במקום השני – חג הפורים. טשרניחובסקי כתב על חגים אלה לשני קהלי יעד: מבוגרים וילדים, והתאים את דרך העיצוב לקורא המשוער: באורך הטקסט, במורכבות התכנים, באוצר המילים ובסוגה. לילדים הירבה לחבר שירים, למבוגרים – פואמות. תפארתו לא הייתה על הפרוזה ועל סיפור המעשה; עם זאת בסיפורים לילדים, שעיקרם אפיזודה קטנה הקשורה בחג, לא הסתפק בתיאורים של מנהג־הווי־טבע, ובעלילה היומיומית שחיבר, הקפיד להוסיף תפנית – מעין פואנטה. הגיבור בסיפור החג הוא תמיד שאול – הילד, הגימנזיסט או הרופא־המתמחה. דמותו של "אני" זה מצטיירת היטב על מאפייניה. ביושר לב הוסיף לא־אחת בכותרת המשנה: "זיכרונות" או "מזיכרונות הילדות", מכאן שחשוב היה לו שהקורא ידע שאין זו עלילה בדיונית. את סיפוריו (גם למבוגרים), תיבל בנימה שובבה, בהומור קל או באירוניה. רגש רב משוקע בזיכרונות: הטקסים הדתיים, התכונה לקראת החג, ההקפדה על קיום המסורת בבית ההורים. אף ארץ־ישראל, שְׁבה מצוי הדובר בעת כתיבת היצירה, מאוזכרת פעמים אחדות. חוויית החג של טשרניחובסקי חושנית היא בעיקרה – נחוחות החג. הריחות מתקשרים עם מראות צלולים ומדויקים כתצלום צבעוני: עצים ופרחים, התבשילים והמאפים, בית הילדות.

בשנות חייו האחרונות, בשבתו בתל אביב (1938-1943), כתב טשרניחובסקי פואמות אוטוביוגרפיות; חלקן מעוגנות בחגי ישראל. יש המכנים אותן "פואמות זיכרון".⁵ חיי הילד שאול בכפר מיכאלובקה שברוסיה הצארית והמשפחה על חגיה מתוארים בהן גם דרך ריחות ומראות טבע. בין הפואמות: "קריעת ים־סוף", "פסח זמן חירותנו", "פסח מדופים", "חג השבועות", "היה שבועות בארץ" (לא כונסה בספר). כמו כן נכתבו אז הסיפורים: "איך נשארתי בלי מצות לפסח", "פעם בחנוכה" ו"זלמן פורים". עליהם נוספו שירים לילדים: "מעשה במצה קטנה", "מעשה באגוז", "מי ישאל את הקושיות". יצירות אלה, לרבות הפואמות האפיות המזוקקות, זכו לתשומת לב מזערית של הביקורת.

שאול טשרניחובסקי (צילום של סידני שוורץ)

בעיני ילד בשלהי המאה ה־19

זהו סיפור הווי, שעיקרו התכונה וההכנות לחג הפסח בעיניו של ילד, המתרחש בשלהי המאה התשע־עשרה. התיאור מסתיים בפואנטה, שיש בה דמע ואירוניה קומית: הסיבה למפח הנפש של הילד על אובדן מצותיו נגרם דווקא בשל נאמנות היתר של המשרתת הרוסייה. הפנייה של טשרניחובסקי אל ילדים כקהל יעד נעשית באקספוזיציה של הסיפור – בהצגת שאלה־חידה. עיקרה – הבדל שבין ימי העבר לימי ההווה. תחבולה רטורית זו מציבה אתגר לקורא ואמורה לעורר ציפיות וסקרנות לאשר יתברר בהמשך. "לכאורה, מה בין מצה למצה? לכאורה, מה מצה זו שאנו אוכלים בארץ ובין מצה זו שאכלנו בגולה? – לא כלום. ובכל זאת היה במצה שלנו טעם, שאתם אינכם יודעים. נאמר איך נכנסת המצה שלכם לביתכם, ואיך נכנסה שלנו לביתנו שלנו?" והתשובה: מצה בקופסה שנקנית במכולת לעומת מצה שהוכנה בעבודת יד במאפייה, במיוחד למשפחה ומהקמח שלה. כך נוסף לסיפור, שיסודותיו אוטוביוגרפיים, נדבך תרבותי־היסטורי על מנהגי ההכנות לחג, שהשתנו עקב הקדמה הטכנולוגית.

כדי לשמח את הילד ולקרבו למצוות החג, הוכנו במיוחד בעבורו מצות אחדות. "נודפת ריח של פסח – זו היא המצה שלי. אין לשום אדם בעולם חלק בה". בסקרנות עקב הילד כיצד ערמת הקמח לובשת צורה עד היותה: "מצה כשרה, צחה ועגולה, [...] חמה ומחייכת בשמחה לקראתנו". שלבי הכנת המצה במאפייה הכפרית של היהודי דוב־ארוש וכן העובדים בה על תפקידיהם ושמותיהם מתוארים בסיפור: הלש, חותך הבצק, המסרגל, המפקח על הכשרות, הנערות ה"שקצות" שבצד המעגילה המדקקת את הבצק. המצות הושמו בסדין גדול ונישאו הביתה בשניים, על גבי מוט בדומה לאשכול הענבים שהביאו המרגלים ליהושע. למחרת היום, נתגלה כי חבילת המצות של הילד נעלמה. עד מהרה אותר הגנב החמדן; היה זה קאל־אניק הבן של דומָה, שסיפקה חלב למשפחה. אותה דומָה מופיעה ביצירה מוקדמת של טשרניחובסקי.⁶ דומָה מחזירה את הסדין על מצותיו, ומוסיפה כפיצוי על מה שנאכל על ידי בנה – לביבות גדולות מלאות גבינה: "חמץ שבחמץ [...] ונשארתי בלי מצות לפסח".

אולי בחוויית ערב הפסח, במפגש עם החמדה של שלבי האפייה – שראשיתם קמח, נולדה האידיליה הנודעת של שאלו טשרניחובסקי, "לביבות". דומה כי מילדות רותק לפלא המתחולל במטבחי נשים. בקיאותו זו עמדה לו בכתובת היצירה הבשלה של בגרותו, עת בנה אנלוגיה נוגה בין שלבי הכנת לביבות ובין מהלכי חייה של נערה יהודייה. בסיפור פשוט ומלא רגש זה מצטייר מרקם חייהם של יהודים בסוף המאה התשע־עשרה, הגרים בצד פרבוסלבים בני הכפר. ההקפדה על הייחוד הדתי ועל המסורת היהודית נשמרת בד־בבד עם המעורבות בחיי הכפר והתלות בעבודת תושביו הלא־יהודים.

כפל נוסחים לזיכרון חג

תיאורי הווי, לרבות כלים ודמויות, הבאים בסיפור "איך נשארתי בלי מצות לפסח", מופיעים פעם נוספת, בגרסה מעט שונה, ביצירות אחרות של טשרניחובסקי. יש טעם לעיין בתיאורים על דרך ההשוואה.

א. הבאת המצות מהמאפייה. בסיפור מתואר הסדין הצח, אשר בו הושמו המצות, ואותו נשאו בשניים אל הבית. והנה בפואמה "פסח זמן חירותנו" בא תיאור דומה בלשון שירה.⁷

וְאוֹלָם הַפֶּסַח, הוּא גּוּפוֹ, / מְכַנֵּס אֶתוֹ אֶת רֵיחַן שֶׁל מִצּוֹת צָחוֹת עֲגֻלוֹת, /
בָּאוֹת מִן הַמַּאֲפִיָּה, נְתוּנוֹת בְּסִדֵּין צַח לְבָן, / כְּרוֹךְ אֶל שְׁנַיִם יְתוּכִים, שְׁנִיגְלוּ
יוֹם אֶחָד קָדֵם; / נִכְנְסוּ לְתוֹךְ טְרַקְלִינָנוּ, הָעוֹמֵד בְּכַשְׁרוֹתוֹ שֶׁל פֶּסַח.
ב. הגויה בת הכפר. הבן של הכפרייה הוא שהביא את הפורענות על הילד, בגניבת מצותיו. לכאורה, שמה של הכפרייה – דומקה, עשוי להיראות מקרי וחסר חשיבות. אך אותה דומקה מופיעה באידיליה הגדולה "לביבות", ותפקיד לה שם במבנה העלילה.⁸ בדרכה לכנסייה, היא מתעכבת ומשוחתת עם גיטל, אלמנת הרב. בשיחת חולין זו של בוקר, שעיקרה קובלנה על הדור ההולך ופוחת ומתרחק מהדת, יש רמז מטרים לטרגדיה האישית של גיטל, שתגיע בסוף העלילה: המאסר של נכדתה ריז'לה. יש להניח כי טשרניחובסקי זכר את השם מילדותו.

וְתַעֲמַד דּוֹמְקָה אֶת מַקְלָהּ / בְּפִנֵּת הַחֶדֶר הַקָּט, שֶׁהִיָּה גַם חֶדֶר־לְבָשׁוּל – / הִינּוּ
הָךְ. וּבְרִיאוֹתָךְ? – "עֵינֶיךָ הִרְאוֹת, דּוֹמְקָה: / בְּחֶסֶדִי רְבוּנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם אֲשֶׁרְךָ
דְּרָכֶי לְאֹטִי." / [...] "הוֹלֵךְ וּפּוֹחֵת הַדּוֹר, גַּם פְּתִילֵי הַמִּנְזָר מֵה־נוֹגִים! / [...] נוֹגָה
גַּם קוֹל הַפַּעֲמוֹנִים, כְּמִבְכִּים עֲזוּבֵת־הַקֶּדֶשׁ. / וְהִנֵּה גַם מְשַׁלְּכֶם מִיָּנִים הֵם
וְאֶפִּיקוֹרְסִים, / אוֹכְלִים כָּל טְרֶפֶה וְחִזִּיר וּמַעֲלִים עֵשׂוֹן בְּשַׁבָּת".

ג. כלי הפסח. בסיפור מוזכרים באהבה ובגעגועים כלי הפסח היפים, שנשמרו על גג הבית, ובייחוד הצלחות המצוירות של הילד. ב"מעין אוטוביוגרפיה", שרשם טשרניחובסקי בערוב ימיו בארץ (1941-1942), נמצא תיאור הכלים בנוסח מעט שונה.⁹

"פרשה בפני עצמה הייתה מערכת הכלים של פסח, שהייתה בכלל יפה, החל מן הכוסות של תה, [שהיו עשויות] זגוגית יקרה, יפה וכבדה; כוס אחת כזו נשארה בידי למזכרת. כל אחד מן הילדים זכה למערכת כלים שלו, והיה מתגעגע עליהם כל השנה, מחכה מתי יבואו ימי החג שישתמשו בהם. הקערות שלי היו מצוירות באריות כתומים בינות דקלים כתומים. והמזלג והסכין מלוטשים, מעשה מגבלות, בטעם – ידות של עצם צהבהבה להם".
בסיפור "האייל" בא תיאור נרחב של אותם כלי פסח, המשובחים וההדורים, שנשמרו לימי חג הפסח.¹⁰ כלי החרס בדמות אייל שימש למזיגת יין בפסח, והוכן כמתנה לאב על ידי כפרי אסיר תודה.

"אבל הפינה היותר מעניינת, פינת השירה – היא פינת הכלים לפסח. פה הם עומדים נתונים בתוך תיבות, צרורים וחבושים, בהם אסור לנגוע! וכולם כאן: הקעריות הלבנות עם פרחים ועלי אלה – כליל יפה על שפותיהן; כלי המרור כולו לבן ותבנית ארמון צבעונים עליו; "קעריות הילדים" – קטנות מן המידה ואריות כתומים מאריכים ברעמותם על קרקען, וכליל פרחים כתומים על שפותיהן. סיר המרק עם ידותיו מעשה ציצים, המזלגות והסכינים, שכאלו זה עתה באו מן החנות, ו"סכיני הילדים" ומזלגותיהם, קטנים מן המידה וניצב עצם כתמתמה להם. בתיבה לחוד כל כלי המטבח, סירות ויעים, קדרות וכפות, קדרות לפלירצ'יקים וקיגלים וכרימזלאות, ועוד תיבה אחת – לחוד – תיבת האייל, אייל של חרס בזיגוג כתום ומוריק".

ד. לחם שחור בחלב. עת הילד שבסיפור יושב לאכול, לפני הפסח, את ארוחת הבוקר החביבה עליו – לחם שחור בחלב קר, ורוצה לשפרה במצה טרייה – מתגלה לו אובדן המצות. הצצה ל"מעין אוטוביוגרפיה", שרשם טשרניחובסקי, תעיד כי זאת אכן נהג לאכול, בילדותו.¹¹

"אמא ידעה זאת, והיית עושה לנו מדי פעם בפעם קורת רוח, שהייתה מכניסה לשולחן מתבשיל זה או זה. כך, למשל, היה עניין הלחם ה"שחור" עם חלב וחמאה; ביחוד היה טעם המאכל טוב כשהיה לחם טרי, כמעט חם. והחלב בא מן המרתף: קר וקרום שמן למעלה".

"איך נשארתי בלי מצות לפסח" מעלה זיכרונות ילדות הקשורים בחג הפסח כפאופייני לשנות היצירה האחרונות של שאול טשרניחובסקי, בנושא החגים. פירסומו של הסיפור הקטן בעיתון, בערב חג הפסח, העמיד את העבר היהודי-האישי של המשורר בזיקה לאירועים ההיסטוריים של ימי 1942. החומרים התמטיים והדמויות שאובים מההווי הכפרי של משפחת טשרניחובסקי, ועוצבו בסוגת סיפור מעשה הנחתם בהפתעה דרמטית. כתב היד אבד, ואינו מצוי בארכיון טשרניחובסקי שבמכון "גנזים". רק עמוד מהוה אחד שימר בעיתון את היצירה הקצרה, שכמעט נשכחה.¹² "איך נשארתי בלי מצות לפסח" מציע מסמך נרטיבי רב חן, העשוי להצטרף לאוטוביוגרפיות שכתב טשרניחובסקי, ובכך עיקר חשיבותו.

הערות

- 1 "פסח זמן חירותנו" [פואמה], שאול טשרניחובסקי, פואמות ואידיוליות, דביר תשכ"ו, עמ' 316-313. פרסום ראשון: הארץ, יד בניסן תש"ב (1.4.1942).
- 2 "איך נשארתי בלי מצות לפסח" [סיפור ילדים], שאול טשרניחובסקי, דבר לילדים, יד בניסן תש"ב (1.4.1942).
- 3 הנה דוגמה אחת לעושר חוברת ערב חג על פי דבר לילדים, י"ג בניסן תש"ז (3.4.1947). בחוברת פסח הכפולה, בת 28 העמודים (עמ' 393-420), הודפסו ארבעה שירים חדשים וארבעה סיפורים חדשים: "קפיצת נחשון" / משה שלנגר, (מוקדש למעפילינו היקרים בקפריסין), "שמח בחגנו, בן צעיר" / מאיר מוהר, "ילד אדמה" / צבי קרול, "המסע הגדול" / לאה גולדברג; "תריסר אגוזים

- גנובים" / מ' עופר, "פלאיהו הננס והאפיקומן" / רפאל ספורטה, "אגוז של זהב" / לוי קיפניס, "היש אליה" / זינא רבינוביץ. ועוד באו שלושה טקסטים של מידע, "מכתב מן המחנות" ששלחה אנדה פינקרפלד ומאמר דעה וביקורת של יצחק יציב ("במעגל הימים"). כולם בנושא הפסח. תשבץ פסח נוסף כשעשועו "דברי ילדים" על פסח: שיר של צבי ג. בן 9, "מכתב מקפריסין" של יואל קולקה, "חג הפסח", שיר של יעל קפלן בת שמונה וחצי. ציור של נחום גוטמן מתנוסס על העטיפה הקדמית, והשיר "הפלא ופלא" של "ד קמזון (מילים ותווים) על העטיפה האחורית.
- 4 פרסומה של הפואמה "פסח זמן חירותנו" בערב חג הפסח תש"ב בעיתון (1.4.1942) יצר קשר אידיאלי בין העבר האוטוביוגרפי של המשורר ובין שני אספקטים הקשורים בהווה השירי: חג הפסח ומלחמת העולם השנייה. חירות הערבה שבפואמה התפרשה אצל הקוראים כקריאה לחופש האדם. ראו: יהודית בראל, **ברכות של קטיפה**, עורכים: מתי הוס וחנן חבר, מוסד ביאליק, ירושלים 1995, עמ' 46-42.
- 5 אבנר הולצמן, "אחרית דבר", בתוך: בועז ערפלי, שאול טשרניחובסקי: מבחר שירים, כרמל, ירושלים 2015, עמ' 411-419; יוסף קלוזנר, שאול טשרניחובסקי: האדם והמשורר, האוניברסיטה העברית, ירושלים תש"ז, עמ' 308-313.
- 6 גויה זקנה בשם "דומחה", הנשענת על מקל, מופיעה באידיליה "לביבות" של טשרניחובסקי. דומחה, מחוספת ומגדפת, מוצגת ביצירה בצד גיטל היהודייה, זו המלבבת לביבות ועיניה מאירות בבוקר של שמש. שתי הנשים שייכות ל"עולם הישן".
- 7 "פסח זמן חירותנו" (לעיל, הערה 1).
- 8 "לביבות" [אידיליה], שאול טשרניחובסקי, **שירים (1910-1920)**, שוקן 1949. פרסום ראשון: **השלח**, תרס"ג, עמ' 105-97.
- 9 בועז ערפלי, **שאול טשרניחובסקי: מחקרים ותעודות**, "מעין אוטוביוגרפיה", מוסד ביאליק, ירושלים 1994, עמ' 17-109. "מעין אוטוביוגרפיה" נרשמה בארץ (1941-1942). שם, עמ' 91.
- 10 "האייל" [סיפור], **כתבי שאול טשרניחובסקי: סיפורים**, כרך ז, ועד-היובל, תל-אביב תרצ"ב, עמ' ע-עג.
- 11 "מעין אוטוביוגרפיה" (לעיל, הערה 9), עמ' 42. נזכיר, כי טשרניחובסקי כתב שנים קודם לכן "אבטוביוגרפיה" קצרה (לוזאן 1904) לבקשתו של יוסף קלוזנר, שאותו הכיר באודסה.
- 12 ניצה פרילוק, "שליחות של ימי התום", **מקור ראשון**, מוסף **שבת**, כ"ז בכסלו תשע"ב (23.12.2011). המאמר עוסק בסיפור של טשרניחובסקי "מעות קטנות", שפורסם פעם אחת ויחידה בכתב העת **מאזנים** (1944), בגיליון שהוקדש כולו לזכרו של המשורר. גם סיפור זה לא כונס מעולם בספר.

"(הנשיא ראובן) ריבלין תמיד איתגר את הזהות של הימין. יש בו מורכבות מאתגרת. הוא הז'בוטינסקאי האחרון, שמאמין במקביל בשלמות הארץ, בחירות ובשיויון זכויות לכולם ולא רק ליהודים, ובחופש ביטוי רחב. הוא לא השתנה במילימטר בדעותיו: תמיד איש ארץ-ישראל ותמיד דמוקרט וליברל".

הראל טובי, **מנכ"ל בית הנשיא, "מקור ראשון"**, 1.1.16

איך נשארתי בלי מצות לפסח

לכאורה, מה בין מצה למצה? לכאורה, מה בין מצה זו שאנו אוכלים בארץ ובין מצה זו שאכלנו בגולה? לא כלום. ובכל זאת היה במצה שלנו מעם, שאתם אינכם יודעים. נאמר, איך נכנסת המצה שלכם לביתכם, ואיך נכנסה המצה שלנו לביתנו שלנו?

נכנסת אמא שלכם למכולת ומקבלת את המצה, שהיא קונה, חבויה בתוך קופסה של קרטון וכרוכה בכמה ניירות. כשם שהמצה לא ראתה את אמא, כך לא ראתה אמא את פני המצות עד שמפרקים את התיבה ומוציאים את המצה מתוכה.

שואלת אמא את בעל המכולת: "מצה טובה?"

כלום טיפש הוא עד לידי כך שיאמר: "לא! אינה טובה!"

אשתו פותחת את פיה בחכמה ועונה אחריו. "מצה? מתוקה כסוכר! הלוואי

שיהיו חיינו מתוקים שנה זו כשם שהמצה מתוקה!"

אבל אנו ראינו את המצה שלנו מרם שהייתה מצה, מרם גמר שכלולה, והייתה קמח-בקמח נתונה בתוך שק. וממש לעינינו הלכה פשטה צורה ולבשה צורה, עד שיצאה שוב לעינינו, תבנית מצה כשרה, צחה ועגולה ועליה סימנים-סימונים שהשאיר גלגל ה"מסרגל": קו-קו לכאן וקו לכאן. והמצה יוצאת מן התנור חמה, ומחייכת ושמה לקראתנו, כי הלוא בשבילנו ולשמנו עשוה מן הקמח שהבאנו, מתוך טרחה למעננו יצאה מן המאפייה. וכל השקצות העליזות הלבושות לבנים העוסקות בלישה והמחליקות אותה, והלש, והותך-הבצק, והאופה, והמפקח על הכשרות הגוער ומתרה בהם והמסרגל הזריו - כולם נתכוונו בשבילנו, ומטר של ברכות ניתך על ראש אמא ועל ראש אבא ועל ראש כל הילדים, כשאמא מחלקת לכולם מטבעות גדולות וקטנות בצאתה מן המאפייה.

ואז היו מכניסים את המצות לתוך סדין גדול וצה, קושרים שתי כנפותיו מכאן ושתי כנפותיו מכאן, מרכיבים אותו על יתוך, ונושאים אותו ביתוך בשניים. וכך נכנסות המצות לטרקלין, העומד מחכה לו בהיר ושמח בכשרותו

מתוך: דבר לילדים, כרך י"ב, הוצרת 28-29, י"ד בניסן תש"ב (1.4.1942).
איתור הסיפור והבאה לדפוס: ניצה פרילוק

של פסח. ואנו הילדים לא נשארנו בבית. לקחו גם אותנו אל המאפייה כדי שנהנה מכל המראה היפה והתנועה הוריוזה והעליוזה. והייתה השמחה מגעת לשיאה, כשהיו מכינים מצות אחדות, קמנות, בשבילנו – הילדים.

אנו עומדים אצל גוש הבצק הגדול, מתבוננים איך דב-בארוש חותך החתיכות קמנות-קמנות, ומוסרן לאחת מן השקצות. זו שמה על החתיכה מעגילה, והחתיכה נעשית מעין עוגה עבה. אחרי כן היא הולכת ומתמתחת ומתדקקת, הולכת ומתדקקת. שוב מעבירה עליה השקצה את המעגילה, והחתיכה מוציאה לשון לכאן, לשון לכאן. אי-שם נראה קרע; אבל המעגילה עסוקה בשלה, והקרעים הולכים ומתאחים, וכל הלשונות מתאחדות: קצוות אחדים ושפה אחת, והירשל ריש-דוכנא באחד החדרים, שבימים שלפני הפסח נעשה מסרגל, קופץ אל השולחן ובידו מסרגל של שעון קבוע בתוך ידית. אינו מעביר קווים ומצליף קווים כתמיד, אלא עג עוגה בתוך עוגה, עג עוגה בתוך עוגה – זה לכבודי, וכבר מציתי על היעה הגדול ונכנסת לתנור. ובצאתה משם – עגולה, ורודה וחמודה, חמה ונודפת ריח של פסח – זו היא המצה שלי. אין לשום אדם בעולם חלק בה.

כשנושאים את המצות הביתה, נותנים את המצות שלי בתוך סדין קמין – בנפרד. ולבדן הן נחות ליד המצות במרקלין. אותן אקבל ל"סדר", כשם שאקבל צלחתי שלי עם תבנית הארי על קרקעה, סומר רעמה צהובה, ואת הסכין שלי ואת המזלג שלי – עם ידות של גרם לבנות. עתה הם מונחים בתיבה, צרורים וארוזים על הגג עם יתר כלי הפסח.

גם בשנה ההיא היה כך.

למחרת בבוקר שואלת אותי אמא: "רוצה אתה בחלב טרי עם לחם שחור?"

חלב לבן טרי קר ופרוסות לחם שיפון שחור – לחם חיילים – מה ידמה לזה?
"אמא, אבל מותר היום לקחת מן המצות לחלב? רק אחת, משלי? והשאר עם לחם שחור – מותר, אמא?"

אומרת אמא: "הן".

ואני רץ אל המרקלין אל המצות.

לבי נקרע מחזי וחדל מדפוק: המצות אינן, הסדין איננו! לבי מנבא לי: לא אשוב לראות אותן, אבל אני מבליג על צערי, הולך ומחפש בכל החדר. המצות אינן!

כמעט בוכה אני שואל: "אמא, היכן המצות שלי?"

"במקום שהניחון תמול."

עכשיו אני כבר בוכה: "איננו... גנבו אותן..."

"מה אתה סח", אומרת אמא, "מי גנב? מתי גנבו? איש לא נכנס לחדר."

החלון פתוח...

לא מצאה גם אמא את המצות, והיא שואלת את האשקה, השקצה המשרתת

שלנו:

"האשקה, שמא ראית את הסדין הקטן עם המצות?"

"דודה! דודה!", קופצת כנגדה האשקה: "אני יודעת, חי נפשי! אני יודעת

מי גנב אותן. כך אזכה ליכנס לחופה שלי כשם שאני יודעת מי גנב אותן;

קאלאניק, בן-דומחה הוא גנב אותן! כשהביא את החלב. לא לחינם התלבט

בחצר. דרך החלון נכנס. חי ראשי נכנס, קאלאניק!"

קאלאניק זה הביא גם בוקר זה את החלב, כי אמו הייתה מספיקה לנו חלב.

נראה הדבר גם לאמי, והיא אומרת: "האשקה, את יודעת איפה גרה דומקה?

מהרי נא לשם, תשאלי אותה, אולי..."

והאשקה כורכת את מטפחתה על ראשה, בן-רגע איננה בבית.

את הארוחה לא יכולתי לאכול. נראה לי הלחם לבן, והחלב שחור. ומן

המצות התיישתי.

לאחר שעה קלה חזרה האשקה ובפיה בשורה: "דומקה איננה יודעת כלום,

וקאלאניק איננו. מאז הבוקר איננו."

ואני ישבתי ובכיתי.

והנה... דומקה נכנסת, ובידה הסדין שלי, אני קופץ ממקומי ומזדרז אליה.

"נמצאה הגניבה, נמצאה!", טוענת דומקה. "בני, בכור שטן זה, קאלאניק

המנוול, הוא גנב, והצפין באמבר, ושם מצאתי. הלוא מצאתי, אצלו. מה

שקיבל – קיבל ממני, ומה שהוא עתיד לקבל – יקבל מיד אבא לכשישוב בזה,

יקירה! ואתה, אפרוחי, אל תצטער. ואם אכל מן המצות – אל תצטער. אני

מתנה הבאתי לה בשכר זה. לכיבות הבאתי, מול, יקירי."

דומחה פותחת את הסדין:

"אוי ואבוי לי! אוי ואבוי למצותי הכשרות!"

חמש לביבות גדולות, מלאות גבינה – חמץ שבחמץ – מונחות על גבי

המצות הקטנות שלי...

ונשארתי בלי מצות לפסח.

שאלו טשרניחובסקי